

Forum

Emek Piyasası İstatistiklerine Nereden Ulaşabiliriz?

Zümre ÖZDEMİR GÜLER*

Giriş

İstatistik, sosyal bilimler genelinde ve emek piyasası özelinde yapılan çalışmalarda kullanılan temel araçlardan biridir. Sosyal bilimlerde istatistik kullanımının iki temel yolla gerçekleştiği söylenebilir. Bunlardan ilki ulusal ve uluslararası kurumlar tarafından derlenen veriler ile herhangi bir ülkenin durumunun betimlenmesi ya da ülkeler arası karşılaştırmaların yapılmasıdır. İkinci yol ise günümüzde sayısı gittikçe artan saha çalışmalarından elde edilen verilerin farklı istatistiksel yöntemlerle akademik çalışmalarda kullanılmasıdır. Bu tartışma metninde öncelikle sosyal bilimler genelinde ve emek piyasası özelinde istatistiğin kullanımının kısa bir tarihi verilecektir. Ardından Türkiye’de emek piyasasına dair bazı istatistiklere nereden ulaşılacağı ortaya konulacak ve bu alanda karşılaşılan istatistiksel sorunlara değinilecektir.

Sosyal Bilimlerde İstatistik

İstatistik, kullanıcının verileri bilimsel yönetime uygun bir şekilde toplamasını ve daha sonra verilerin ne anlama geldiğini keşfetmesine olanak tanıyan bir dizi fikir ve tekniği içerir. İstatistik, uygulamalı bir bilim olmasının yanı sıra yalnızca tümdengelimci bir yöntem kullanmakla kalmayıp sosyal bilimlerin farklı alanlarıyla da etkileşime giren bir yapıya sahiptir. Bu yapıyla istatistik, iktisat, işletme, siyaset bilimi ve hükümet politikaları, sağlık bilimleri, kriminoloji ve sosyal politika gibi farklı bilim dallarında mevcut durumun tanımlanmasında ve karar alma süreçlerinde de kullanılabilir (Tabak, 2004).

İstatistiksel yöntem, gözlemlenebilir dünyadaki kalıpları ve düzenleri tanımlamanın bir yoludur. Veriler, gözlenen olaydan genel teorilere çıkarım yapmak amacıyla sistematik bir şekilde toplanır. İstatistikteki bu sistematik tümevarımsal yaklaşım, 17. yüzyılda, betimsel istatistiklerin kullanılmasını bilimle buluşturan John Graunt, Sir William Petty ve Hermann Conring’e kadar dayanır. Yine de, sosyal bilimlere dair soruların istatistiksel terimlerle ifade edilmesi 19. yüzyıla kadar tam anlamıyla gerçekleşmemiştir¹.

* Araş. Gör. Gazi Üniversitesi Fen Fakültesi İstatistik Bölümü: zumreozdemir@gmail.com

¹ <http://www.popularsocialscience.com/2013/03/20/how-statistics-is-useful-in-social-science-an-example-from-the-kalmar-war/> Erişim: 11.12.2017.

Graunt (1620-1674) resmi verileri kullanarak doğum ve ölüm oranlarını ve bunların nedenlerini analitik bir bakış açısıyla inceleyen ve konuyla ilgili sistematik ve niceliksel bilgi arayışına giren ilk kişidir (Tabak, 2004). Merkantilist düşüncenin öncülerinden Petty (1623-1976), *Politik Aritmetik* adlı eserinde iktisadi karşılaştırmaları terimler yerine rakamlar ve ölçülerle gerçekleştirerek bilimsel tartışmalarda kullanılmak üzere farklı bir araç geliştirmiştir. Petty'nin çalışmaları bununla sınırlı kalmamıştır. Bunun yanında Petty, sayısal ölçütleri kullanarak servet, değer ve dış ticaret konularında da öncü çalışmalara imza atmıştır (Kazgan, 2006). Çok yönlü bir bilim adamı olan Hermann Conring (1606-1681), istatistiğin yanında hukuk, siyaset bilimi, tarih ve iktisat alanlarında da çalışmalarda bulunmuş bir isimdir. Conring'e göre istatistiğin amacı, belirli bir devletin iklimini, coğrafi konumunu, siyasi yapısını ve ekonomisini tanımlamak, nüfus tahminini yapmak ve tarihçesi hakkında bilgi vermektir (Johnson ve Kotz, 1997).

Sosyal bilimciler, istatistiksel yöntemleri kullanarak, popülasyondan (ana kütle) alınan bir örnekle ya da bir bütün olarak tüm popülasyonla deneysel çalışmalar ile genelleme yapabilirler. 19. yüzyılda istatistik konusunda çalışanların sosyal bilimlerle ilgilenmeye başlamaları, her iki alanda da önemli gelişmelerin yaşanmasını sağlamıştır. Sosyal bilimlerdeki rasgelelik, fen bilimlerinin aksine, bu alanda gözleme dayalı ve benzer sonuçların elde edilme olasılığının düşük olması itibarıyla istatistikte yeni arayışları beraberinde getirmiştir. Bu dönemde öne çıkan isimler ise Francis Galton, Émile Durkheim ve Karl Pearson'dur (Tabak, 2004).

Galton (1822-1911), modern sosyal bilim istatistiklerinin başlıca aracı olan korelasyon katsayısını, dağılım grafiğini ve regresyon analizini geliştirmiştir. Pearson (1857-1936), Galton'un çalışmalarını devam ettirmiş ve daha sonra Durkheim (1858-1917), diğer değişkenlere ek olarak intihar ve din arasında ilişkiyi gösteren kovaryansı bulan istatistikleri sunmuştur. Durkheim'in istatistikleri, araştırmacıların akıl yürütmelerine ve tecrübelerine dayanan daha felsefi bir prosedüre dayanmaktadır ².

Bu noktada Pearson'a ayrıca değinmek gerekir. Pearson, İngiltere ve Almanya'da geçirdiği eğitim hayatı boyunca bir yandan matematik ve fizik eğitimi alırken, diğer yandan Karl Marx'ın çalışmalarıyla da ilgilenmiştir. Eserlerinde sosyal adalet konusuna özel bir önem atfeden Pearson, kadın haklarının çok sınırlı olduğu bir çağda kadınların daha fazla hak elde etmeleri için çalışmalarda bulunmuştur. Bu süreçte Marksizm ile olan ilişkisini de sürdüren Pearson, aynı dönemde hem istatistikle ilgili çalışmalarını olgunlaştırmış hem de çeşitli politik dergilerde sosyal adalet temelli yazılar yayınlamıştır (Tabak, 2004). Pearson ayrıca bilimde olgu veya olgular arasındaki ilişkilerin saptanması, sınıflandırılması ve betimlenmesi konularında yaptığı öncü çalışmalarla bilinir (Yıldırım, 2008).

² <http://www.popularsocialscience.com/2013/03/20/how-statistics-is-useful-in-social-science-an-example-from-the-kalmar-war/> Erişim: 11.12.2017.

Emek Piyasası Çalışmalarında İstatistik

Sosyal bilimlerin bir dalı olarak emek piyasası çalışmaları da istatistikten fazlasıyla yararlanır. Emek piyasası çalışmalarında istatistiğin kullanımı İkinci Dünya Savaşının ardından başlamıştır. Daha önce anılan istatistikçilerden itibaren 1945 yılına kadar geçen süreçte sosyal bilimler alanında istatistiğin kullanımı daha çok nüfusa yönelik çalışmalarla ve özellikle nüfus sayımlarıyla sınırlı kalmıştır. Belirtilen dönemde emek piyasası çalışmalarında istatistiksel yöntemden çok nitel araştırmalara ve gözleme dayanan, sınırlı bir bölgeyi ele alan çalışmaların yapıldığı söylenebilir. Buna karşın, 1800'lü yılların son döneminden itibaren, özellikle Kıta Avrupası ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) başta olmak üzere ulusal istatistik ofislerinin kurulmasına bağlı olarak ulusal düzeyde emek piyasası çalışmalarının yapılmasına olanak veren araçlar da ortaya çıkmıştır.

19. yüzyılın ikinci yarısı adı geçen ülkelerde ulusal istatistik ofislerinin kuruluş dönemi olarak öne çıkar. Konuyla ilgili ilk gelişme Almanya'da eyaletler düzeyinde ilk istatistik ofisinin 1805 yılında Prusya'da kurulmasıdır. Yaşanan çeşitli ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmelerin ardından 1872 yılında Alman İmparatorluğu İstatistik Ofisi adı altında ulusal düzeyde bir kurumsal örgütlenmeye gidilmiştir³. Benzer şekilde ABD'de 1884 yılında Ulusal Emek İstatistikleri Bürosu kurulmuş ve bunu 1902 yılında Nüfus Sayımı İdaresi Kurumunun inşası izlemiştir⁴. Örgütlenme sürecinin görece geç gerçekleştiği Fransa'da ise 1900'lü yılların başında yapılan girişimler ancak 1946 yılında Ulusal İstatistik ve İktisat Araştırmaları Enstitüsünün kurulmasıyla bir sonuca ulaşmıştır⁵. Yine İngiltere'de de 1941 yılında kurulan Birleşik Krallık Merkezi İstatistik Ofisi de görece geç bir yapılanmayı işaret eder. Bu dönemde kurulan ulusal istatistik ofisleri mevcut durumu saptamakla kalmamış, ayrıca geçmişe dönük istatistikleri oluşturacak çalışmalarda da bulunmuşlardır. Örneğin Almanya'da sosyal göstergeleri de içerecek şekilde, makroekonomik göstergeler başta olmak üzere, 19. yüzyılın başına dek uzanan çok sayıda istatistiğin yer aldığı derlemelere rastlamak mümkündür (Tooze, 2001).

1900'lü yılların başından itibaren gelişme gösteren bu alandaki verilerin güvenilirliği iki dünya savaşı nedeniyle sekteye uğramış, İkinci Dünya Savaşının ardından konuyla ilgili standartların belirlenmesine paralel olarak veriler üzerindeki tartışmalar da ortadan kalkmıştır. Bu noktada özellikle Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ile Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) tarafından yayınlanan verilerin süreklilik ve güvenilirlik bakımından önemli olduğu söylenebilir⁶.

³ <https://www.destatis.de/EN/AboutUs/History/History.html> Erişim: 11.12.2017.

⁴ <https://www.bls.gov/bls/history/home.htm> Erişim: 11.12.2017.

⁵ <https://www.insee.fr/en/accueil> Erişim: 11.12.2017.

⁶Günümüzde emek piyasası çalışmalarında başvurulan bir diğer istatistik kaynağı da Thomas Piketty ve Anthony Atkinson tarafından geliştirilen, Piketty'nin ünlü çalışması *Kapital*'de (2013) de kullanılan Dünya Refahı ve Gelir Veritabanı'dır. Bu veritabanı özellikle uzun dönemli istatistiklerin hesaplanmış ve derlenmiş olması bakımından dikkat çekicidir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: <http://www.http://wid.world/> Erişim: 11.12.2017.

Esasen özellikle ILO ve OECD tarafından yayınlanan veriler temel emek piyasası göstergeleri (istihdam ve işsizlik), gelir dağılımı (fonksiyonel ve kişisel) ve sendikalaşma oranı konularında ulusal gelişime ve uluslararası karşılaştırmaya uygun bir içerik sunmaktadır.

Türkiye'de Emek Piyasası Çalışmalarında İstatistik

Türkiye'de emek piyasası çalışmalarında kullanılabilecek veri sayısı çok gibi görünmekle birlikte aslında uzun bir dönemi kapsayacak verilere ulaşmak oldukça güçtür. Her şeyden önce Türkiye'de emek piyasasına ilişkin verileri de içerecek şekilde istatistik alanında kurumsal bir yapılanmaya gidilmesinin henüz elli yıllık bir geçmişi vardır. Her ne kadar Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK) ülkemizde istatistiğin tarihsel gelişimini 14. yüzyıla kadar uzatsa da hem Osmanlı İmparatorluğu döneminde hem de Cumhuriyet'in ilk yıllarında istatistik alanındaki çalışmalar nüfus sayımlarıyla sınırlı kalmıştır. Benzer şekilde 1930 yılında kurulan İstatistik Umum Müdürlüğü'nün görevi de nüfus sayımlarıyla sınırlıdır⁷.

1960 yılına kadar olan dönemi kapsayan çalışmalarda emek piyasası konusunda kullanılan veriler saha araştırmalarına ya da belli baz yılları üzerinden yapılan tahminlere dayanır. 1962 yılına gelindiğinde, istatistik alanında ülkemizde ilk kez nüfus sayımlarını aşacak kurumsal bir düzenlemeye gidilmiş ve Başbakanlığa bağlı bir kurum olarak Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) kurulmuştur. DİE'nin kuruluşundan itibaren Kıta Avrupası ülkeleriyle benzer şekilde temel emek piyasası göstergeleri ile gelir dağılımını kapsayacak ilk güvenilir veriler yayınlanmaya başlamıştır. Öte yandan Türkiye'de sendikacılık alanındaki veriler ise Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından Ocak ve Temmuz aylarında yayınlanmaktadır⁸.

DİE'nin kuruluşundan hareketle çalışmada adı geçen uluslararası kurumların veri tabanlarında Türkiye için geçerli verilerin 1960'lı yılların ikinci yarısından itibaren başlamasının tesadüfi bir durum olmadığı belirtilmelidir. Dolayısıyla, Türkiye'de karşılaştırmalı emek piyasası çalışmalarının yapılmasına izin veren istatistiki verilerin ancak elli yıllık bir geçmişi olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca DİE tarafından yayınlanan verilerin diğer ülkelerde yayınlanan verilere göre çok daha dar kapsamlı olduğunu da belirtmek gerekir. Verilerin yetersizliği konusunda varılan uzlaşma sonucunda 1988 yılında yeni bir kurumsal düzenlemeye gidilmiş, hesaplama yöntemleri değiştirilmiş ve ardından verilerin hem yıllık hem de çeyreklik yayınlanması gündeme gelmiştir. Bu tarihten itibaren temel emek piyasası göstergeleri verileri düzenli bir şekilde yayınlanmıştır. 2000 yılına gelindiğinde Avrupa Birliği (AB) ile uyum sürecinin bir yansıması olarak Türki-

⁷ <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=tarihce> Erişim: 11.12.2017.

⁸ Bakanlığın internet sitesinde ulaşılabilen en eski sendikalaşma oranı verisi 2003 yılına aittir. Bakınız: <https://www.csgb.gov.tr/home/contents/istatistikler/iscisendikauyesayilari/2015veoncesi/> Erişim: 11.12.2017.

ye'de emek piyasası göstergeleri NUTS1 ve NUTS2 düzeyinde de yayınlanmaya başlamıştır. Bu süreçte 2005 yılında yeni bir yasayla DİE yeniden yapılandırılmış ve TÜİK adını almıştır. Öte yandan TÜİK'in yayınladığı gelir dağılımı verilerinde de bazı eksiklikler söz konusudur. Kurum 1994-2005 yılları arasında hanehalkı bütçe araştırması aracılığıyla gelir dağılımına ilişkin veriler yayınlamıştır. 2006 yılında yine AB uyum sürecinin bir parçası olarak, bu yaklaşımdan vazgeçilmiş, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması adlı yeni bir yöntemi benimsemiştir. Konuyla ilgili olarak hanehalkı kullanılabilir geliri, eşdeğer hane halkı kullanılabilir geliri ve fert geliri temelli istatistikler yayınlamıştır. Bu istatistiklere ayrıca kır-kent temelinde ulaşmak da mümkündür. Gelir dağılımı konusunda OECD veri tabanında yer alan veriler TÜİK verilerine göre daha derli topludur.

Türkiye'de emek piyasası çalışmaları konusunda istatistiksel anlamda en sorunlu alan ise sendikacılıktır. OECD veri tabanlarında sendika yoğunluğu konusunda ikili bir ayrıma gidilmektedir. Bunlardan ilki yönetsel-idari verilerdir. Bu alandaki veriler üye ülkelerin ulusal istatistik kurumlarından veya çalışma bakanlığı gibi kurumlarla ilişkili istatistik ofislerinden elde edilir. Kimi durumlarda sendikalar da verilerin elde edilmesine katkıda bulunurlar. Ayrıca bazı ülkelerde yönetsel idari veriler anket yöntemiyle de desteklenir⁹. OECD diğer üye ülkelerin tamamından farklı olarak Türkiye'de sendikacılık alanında 2007 yılından önce yayınlanan resmi verileri güvenilir kabul etmemektedir. Bu konuda Çelik ve Lordoğlu'nun 2006 tarihli *Türkiye'de Resmi Sendikalaşma İstatistikleri'nin Sorunları Üzerine* başlıklı çalışması referans alınmaktadır. Konuyla ilgili olarak ancak 2007 yılından sonra yayınlanan resmi veriler kabul edilmektedir.

Bir Örnek: Cumhuriyet Türkiye'sinde İşsizlik

Bugün TÜİK veritabanlarında 1988 yılı öncesine ait herhangi bir istatistiğe ulaşmak mümkün değildir. Ayrıca anılan dönemde emek piyasası göstergelerinin istatistiksel açıdan nasıl tanımlandığına ya da verilerin nasıl toplandığına dair bir bilgi de bulunmamaktadır. Bu açıklamanın en belirgin örneği işsizlik oranlarıdır. Resmi istatistiklerden hareketle Türkiye'de Cumhuriyet'in ilanından bugüne dek işsizliğin nasıl geliştiği sorusuna yanıt verilememektedir. Konuyla ilgili çalışmalar 1988 yılından itibaren TÜİK veritabanlarını işaret ederken bu dönemden öncesi içinse bir muğlaklık söz konusudur. Farklı çalışmalarda (Talas, 1992; Kongar, 2008; Kepenek ve Yentürk, 2009) belli yıllara ait işsizlik oranları yer almaktadır. Ancak kesintisiz bir şekilde 1923-1988 yıllarına ait işsizlik oranlarını veren tek kaynak Bulutay'ın 1995 yılında yayınladığı *Unemployment, Employment and Wages in Turkey* başlıklı çalışmasıdır. Esasen Bulutay'ın çalışmasında 1988 yılı öncesi için geçerli işsizlik verileri de bir tahmine dayanmaktadır. Her yıl için sabit fiyatlarla kişi başına düşen yatırımın o yıla ait işsizlik rakamlarına ulaşabilmek için

⁹ Konuyla ilgili olarak bakınız: Güler, M.A. ve Güler Özdemir, Z. (2017). Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü Ülkelerinde Sendika Yoğunluğu-İşsizlik İlişkisi, İş ve Hayat Dergisi, 3, 1, 9-29.

temel alınabileceğini varsayan Bulutay, DİE'nin 1988 yılı işsizlik verisini baz almış, bu veriyi kişi başına düşen yatırımlarda önceki yıllarda yaşanan değişim oranlarına bölmüş ve işsizlik oranını bu şekilde hesaplamıştır. Bir tahmine dayanmasına rağmen ancak Bulutay'ın çalışması ile TÜİK veritabanlarından elde edilen sonuçlar birleştirildiğinde Türkiye Cumhuriyeti tarihinde işsizliğin gelişimini somutlaştırmak mümkün olmaktadır.

Aşağıdaki şekilde Türkiye'de 15 yaş ve üzeri nüfus için geçerli işsizlik oranının 1923-2016 yılları arasındaki seyri bir zaman serisi grafiği ile gösterilmektedir. Ancak bu veri setine tek bir kaynaktan ulaşmak mümkün olmamıştır. Bu nedenle, 1923-1987 yılları arasındaki veriler için Bulutay (1995), 1988-2016 yılları arasındaki veriler için ise TÜİK veri tabanlarından yararlanılmıştır.

Şekil: Türkiye'de İşsizlik, 1923-2016

Sonuç

Sosyal bilimlerde istatistiğin kullanımı her geçen gün çok boyutlu bir şekilde artmaktadır. Bu artış sosyal bilimlerde istatistiğe verilen önemin bir göstergesidir. Emek piyasası özelinde yapılan çalışmalarda da istatistikten fazlasıyla yararlanılmaktadır. Özellikle karşılaştırmalı analizler yapılmasına olanak sağlaması bakımından istatistik, emek piyasası çalışmalarında kullanılan temel araçlardan biri haline gelmiştir. Bu durum istatistiğin disiplinler arası çalışmalara uygun olmasından ileri gelir. Dünya genelinde geçerli olan bu koşulların Türkiye'de bir karşılığının bulunup bulunmadığı ise tartışmaya açıktır. Tartışmanın gerekçeleri ülkemiz özelinde emek piyasasına ilişkin uzun süreli verilerin eksikliği ile verilerin tanımlanmasında yaşanan sorunlara dayanmaktadır. Yukarıdaki örnekte görüldüğü üzere, temel sorunlardan biri, emek piyasasına dair yapılacak çalışmada

kullanılacak herhangi bir verinin tek bir kaynaktan temin edilememesi ve farklı kaynaklardan toplanan verilerdeki olası kavramsal uyumsuzluklardır. Bu metinde işsizlik oranları özelinde verilen örneğin emek piyasasına ilişkin diğer veriler için de genişletilmesi mümkündür.

Kaynakça

- Bulutay, T. (1995) Unemployment, Employment and Wages in Turkey, ILO Ankara Ofisi Yayınları: Ankara.
- Çelik, A. ve Lordoğlu, K. (2006) "Türkiye'de Resmi Sendikalaşma İstatistiklerinin Sorunları Üzerine", Çalışma ve Toplum, 3, 9, 11-30.
- Güler, M.A. ve Güler Özdemir, Z. (2017) "Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü Ülkelerinde Sendika Yoğunluğu-İşsizlik İlişkisi", İş ve Hayat Dergisi, 3, 1, 9-29.
- <http://www.http://wid.world/> Erişim: 11.12.2017.
- <http://www.popularsocialscience.com/2013/03/20/how-statistics-is-useful-in-social-science-an-example-from-the-kalmar-war/> Erişim: 11.12.2017.
- <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=tarihce> Erişim: 11.12.2017.
- <https://www.bls.gov/bls/history/home.htm> Erişim: 11.12.2017.
- <https://www.csgeb.gov.tr/home/contents/istatistikler/iscisendikauyesayilari/2015veoncesi>Erişim: 11.12.2017.
- <https://www.destatis.de/EN/AboutUs/History/History.html> Erişim: 11.12.2017.
- <https://www.insee.fr/en/accueil> Erişim: 11.12.2017.
- Johnson L.N. ve Kotz, S. (1997) Leading Personalities in Statistical Sciences: From the Seventeenth Century to the Present, New York: Wiley.
- Kazgan, G. (2006) İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kepenek, Y. ve Yentürk, N. (2009) Türkiye Ekonomisi, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kongar, E. (2008) 21. Yüzyılda Türkiye, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Piketty, T. (2013) Kapital (çev. H. Koçak), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Tabak, J. (2004) Probability and Statistics The Science of Uncertainty (History of Mathematics), New York: Facts On File.
- Talas, C. (1992) Türkiye'nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Tooze, J.A. (2001) Statistics and the German State, 1900-1945: The Making of Modern Economic Knowledge, Cambridge: Cambridge University Press.
- Yıldırım, C. (2008) Bilim Felsefesi, İstanbul: Remzi Kitabevi.

